

Prawo autorskie, czyli pokaż, co potrafisz

WIEDZA W PIGUŁCE

Dla nauczyciela

Prawo autorskie to temat złożony, często wywołujący kontrowersje. W obliczu gwałtownych zmian kulturowych spowodowanych rozwojem technologii wiele aspektów własności intelektualnej można interpretować na bardzo różne, często sprzeczne, sposoby. Najistotniejsze jest uwrażliwienie na niezbywalne, osobiste prawa autorskie oraz możliwości związane z dozwolonym użyciem.

Każdy wytwór aktywności twórczej, niezależnie od jego wartości artystycznej, jest utworem. Utwory są chronione prawem autorskim. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych definiuje utwór jako każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia.

Prawa autorskie dzielą się na dwie kategorie: prawa osobiste i prawa majątkowe.

Prawa osobiste to:

- prawo do rozpoznania autorstwa
Każdy utwór, z którego korzystamy, musi być poprawnie oznaczony imieniem i nazwiskiem lub pseudonimem autora. Przypisanie sobie autorstwa cudzego utworu to plagiat.
- prawo do integralności utworu
Nie wolno zmieniać treści utworu.
- prawo do pierwszego rozpowszechnienia
Rozpowszechnienie utworu może polegać na udostępnieniu utworu w internecie, przekazaniu rękopisu wydawnictwu lub wykonaniu utworu.

Prawa osobiste są niezbywalne i nigdy nie wygasają.

Prawa majątkowe są zbywalne oraz ograniczone w czasie. Mają one charakter monopolu — autor ma prawo decydować o tym, kto i jak będzie wykorzystywał jego utwór. Prawa majątkowe ograniczone są dozwolonym użyciem. Są to legalne sposoby wykorzystania utworu w sposób, który nie wymaga zgody twórcy.

Przykładami dozwolonego użytku są m.in.:

- kopiowanie i rozpowszechnianie utworu na użytek własny, rodziny i znajomych oraz w celach edukacyjnych
- cytowanie utworu w całości lub fragmentach
- pobieranie utworu z internetu

Ponieważ prawa majątkowe są zbywalne, twórca może przekazać je innej osobie lub firmie na podstawie umowy. Po śmierci twórcy z praw mogą korzystać jego spadkobiercy.

Oprócz majątkowych praw autorskich przysługujących (przynajmniej początkowo) twór-
cy istnieją jeszcze tzw. prawa pokrewne przysługujące producentom i artystom wykonaw-
com. Dlatego w przypadku nagrań audio i filmowych musimy prosić o zgodę na wykorzy-
stanie utworu więcej osób niż tylko samych twórców utworu.

Prawa majątkowe wygasają w Polsce po 70 latach od śmierci autora. Ogół utworów, do
których prawa majątkowe wygasły, nazywamy domeną publiczną. Z utworów w domenie
publicznej każdy może korzystać bez ograniczeń.

Dla ucznia:

Wszystko, co robisz, należy do ciebie. Pokazuj (np. w internecie) innym to, co tworzysz. Dziel
się swoimi utworami i korzystaj z tego, co robią inni. Zdjęcia, wiersze, piosenki, rysunki, filmy
itd. — to utwory. Ich twórca to autor.

Cytowanie to umieszczenie w swoim utworze fragmentu czyjegoś utworu. Taki frag-
ment to cytat.

Cytując, nie zapominaj o napisaniu, kto jest autorem i podaj dokładny tytuł cytowanego
utworu. Dlaczego? Ponieważ bardzo ważny jest zarówno szacunek dla pracy własnej i in-
nych, jak też możliwość szybkiego znalezienia całego utworu.

Możesz dzielić się książkami, filmami i piosenkami ściągniętymi z internetu. Pamiętaj, że
umieszczanie w sieci dzieł bez zgody ich twórców jest wbrew prawu autorskiemu.

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Na zajęciach uczestnicy i uczestniczki zastanowią się, w jaki sposób uczestniczą w kultu-
rze, jak korzystają z utworów innych osób. Dowiedzą się, że korzystając z utworów innych
osób, mają obowiązek podawać ich autorów. Na koniec zajęć będą mieli okazję przeciwżyć
zdobytą wiedzę, wypełniając tekst z lukami.

Cele operacyjne

Uczestniczki i uczestnicy:

- wiedzą, że mogą korzystać z utworów innych osób;
- potrafią wymienić różne sposoby korzystania z utworów innych osób;
- wiedzą, że nie można przypisać sobie utworu innej osoby;
- wiedzą, że mają obowiązek podawać autora utworu, z którego korzystają.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 10 min

Forma: praca w grupach, prezentacja

Pomoce: czyste kartki A-4, długopisy

Powiedz, że na dzisiejszych zajęciach będziecie zajmować się utworami, które ludzie
tworzą, oraz tym, co można i czego nie można z nimi robić — czyli prawem autorskim. Po-
proś każdą osobę o wypisanie jak największej liczby różnych sytuacji, w których uczestnicy
i uczestniczki korzystają z utworów innych osób. Podpowiedz mówiąc, że utwory to: filmy,
książki, piosenki, wiersze, audycje, artykuły, obrazy, rysunki. Następnie poproś uczestników
i uczestniczki o podawanie sytuacji, które zapisali. Pojawiające się odpowiedzi możesz zapi-
sywać na tablicy.

Podpowiedz, jeśli wśród odpowiedzi nie pojawią się wzmianki o następujących sytu-
acjach:

- oglądanie filmu w internecie
- cytowanie fragmentu książki w wypracowaniu
- słuchanie albumu muzycznego skopiowanego od kolegi z klasy
- czytanie książki wypożyczonej z biblioteki
- oglądanie pożyczonego od koleżanki filmu na DVD
- oglądanie filmu w szkole

Powiedz, że każdy z nas ma prawo kopiować, ściągać i cytować utwory innych osób. Jest to nasze prawo do uczestniczenia w kulturze.

2.

Czas: 25 min

Forma: praca w parach, rozmowa

Pomoce: czyste kartki, przybory do rysowania, długopisy, karteczki z imionami i nazwiskami uczestników i uczestniczek

Podziel uczestników i uczestniczki na grupy po 2 osoby. Poproś każdą grupę o przygotowanie rysunku lub wiersza ilustrującego uczestnictwo w kulturze — na podstawie wiedzy o tym, czym ono jest, wyniesionej z ćwiczenia 1. Następnie zbierz prace grup i przygotuj wystawę, wieszając prace na tablicy lub układając na stołach. Korzystając z wcześniej przygotowanych karteczek z imionami i nazwiskami, przypnij je do prac, tak żeby autorzy nie zgadzali się z pracami, niektóre prace pozostaw niepodpisane. Zaproś uczestników i uczestniczki do oglądania prac. Następnie zapytaj uczestników i uczestniczki, jak się czuli i co myśleli, oglądając prace z niewłaściwymi podpisami autorów. Zwróć uwagę, żeby wypowiedziały się różne osoby.

Zapytaj uczestniczki i uczestników:

- Czy można sobie przypisać autorstwo książki, wypracowania albo rysunku, jeśli stworzył go ktoś inny?

Kiedy pojawią się odpowiedzi, zapytaj, dlaczego można lub nie można — w zależności od tego, jakie będą odpowiedzi. Powiedz, że nie można przypisywać sobie utworów innych osób, tak samo inni nie mogą przypisywać sobie autorstwa naszych utworów (rysunków, wierszy, wypracowań, listów). Podsumuj mówiąc, że zawsze trzeba pamiętać, żeby podać autora dzieła, z którego korzystamy. Wprowadź pojęcie prawa autorskiego. Powiedz, że prawo autorskie jest to m.in. prawo autora do uznania autorstwa. Poza tym autor ma prawo do rozporządzania swoim dziełem. Może decydować, co z jego wierszem czy rysunkiem się stanie — na przykład czy zamieścić je w internecie, czy schować do szuflady.

3.

Czas: 10 min

Forma: praca indywidualna, rozmowa

Pomoce: **karta pracy indywidualnej „Autorstwo”**

Daj każdej osobie jedną **kartę pracy indywidualnej „Autorstwo”**. Poproś uczestników i uczestniczki o uzupełnienie karty odpowiednimi słowami. Następnie poproś chętne osoby o odczytanie całego tekstu. Porozmawiajcie o tym, jakie słowa uczestnicy i uczestniczki wstawiali w puste miejsca. Odczytaj prawidłowe rozwiązanie.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzonych zajęciach uczestniczki i uczestnicy:

- wiedzą, że mogą korzystać z utworów innych osób?
- potrafią wymienić sposoby korzystania z utworów innych osób?
- wiedzą, że nie można przypisać sobie utworu innej osoby?
- wiedzą, że mają obowiązek podawać autora utworu, z którego korzystają?

Opcje dodatkowe

Podziel uczestników i uczestniczki na grupy po 4 osoby. Każdej grupie daj jeden **materiał pomocniczy dla grup „Utwory i autorzy”**. Poproś grupy o zapoznanie się z utworami i autorami wymienionymi na karcie oraz o zastanowienie się, co każdy i każda z nich stworzyli ostatnio. Poproś o wpisanie tytułu i autora rysunku, wiersza i wypracowania. Następnie niech grupy przetną kartki wzdłuż linii, a powstałe paski jeszcze raz, w ten sposób, żeby oddzielić autorów od ich utworów. Poproś uczestników i uczestniczki o zabawę paskami, ustawianie ich na różne sposoby.

MATERIAŁY

materiał pomocniczy dla grup „Utwory i autorzy”
karta pracy indywidualnej „Autorstwo”

ZADANIA SPRAWDZAJĄCE

Zadanie 1.

Uzupełnij poniższe zdania odpowiednimi słowami: kopiować, wolno, obowiązek, autorem, utwór, internecie, autorami, oznaczenia, pożyczać, wypożyczać, cytować.

- utwór
- wypożyczać
- obowiązek
- autorami
- autorem
- cytować
- kopiować
- pożyczać
- oznaczenia
- wolno
- internecie

Tomek nagrał kawałek, w którym rapuje swoje teksty. Tomek jest więc _____ [rozwiązanie: autorem] tego dzieła. Postanowił zamieścić je na stronie internetowej dla młodych raperów. Tym samym Tomek zdecydował się opublikować swój _____ [rozwiązanie: utwór].

Jacek przesłuchał utwór Tomka na stronie internetowej, na której Tomek go zamieścił. Kawałek bardzo się Jackowi spodobał. Chciał pokazać go swoim kolegom. Zgrał go ze strony internetowej i zaniósł na spotkanie z kolegami.

Każdy z nas może korzystać z dzieł innych osób. Można _____ [rozwiązanie: wypożyczać] książki z biblioteki, _____ [rozwiązanie: cytować] fragmenty wierszy w swoich wypracowaniach, _____ [rozwiązanie: kopiować] filmy dla swoich przyjaciół, _____ [rozwiązanie: pożyczać] płyty z muzyką od znajomych, oglądać filmy w _____ [rozwiązanie: internecie].

Korzystając z utworów innych osób, mamy _____ [rozwiązanie: obowiązek] podać, kto jest ich autorem. Jest to prawo każdego autora do _____ [rozwiązanie: oznaczenia] autorstwa. Również inni, kiedy korzystają z naszej twórczości, mają obowiązek podać, że to my jesteśmy ich _____ [rozwiązanie: autorami]. Nie _____ [rozwiązanie: wolno] podawać się za autora nie swojego dzieła.

SŁOWNICZEK

- **prawa autorskie:** ogół praw, które przysługują twórcom, m.in. prawo do oznaczenia utworu własnym nazwiskiem lub pseudonimem, decydowania o jego publikacji oraz zarabiania na nim pieniędzy
- **twórca:** autor utworów, czyli osoba, która wymyśliła i stworzyła tekst, rysunek itp.
- **kultura:** ogół ludzkich wytworów materialnych i niematerialnych takich jak: sztuka, nauka czy religia
- **cytat:** umieszczenie fragmentu czyjegoś utworu w swoim utworze
- **plagiat:** skopiowanie utworu (lub jego części) innego autora i przedstawienie pod własnym nazwiskiem

CZYTELNIA

- Czerniawski Piotr, Lipszyc Jarosław, Wilkowski Marcin, **Pierwsza pomoc w prawie autorskim**, [online], [dostęp: 27.11.2013], dostępny w Internecie: <http://prawokultury.pl/publikacje/pierwsza-pomoc/>.
- Fogel Karl, **Zapowiedź świata post-copyright** [online], tłum. Dominik Piekarczyk, [dostęp: 27.11.2013], dostępny w Internecie: <http://www.kto.org.pl/zapowiedz-swia-ta-post-copyright>.
- Lipszyc Jarosław, **Dobro, zło, prawo autorskie** [online], [dostęp: 30.12.2012], dostępny w Internecie: <http://jaroslawlipszyc.salon24.pl/11684,dobro-zlo-prawo-autorskie>.

Tekst: Joanna Ruta Baranowska, scenariusz: Weronika Paszewska, konsultacja merytoryczna: Jarosław Lipszyc.
Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/prawo-autorskie-czyli-pokaz-co-potrafisz/>.

Publikacja dofinansowana ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Podstawa programowa:

2012/II/HISTORIA_I_SPOLECZENSTWO/c4

2012/II/HISTORIA_I_SPOLECZENSTWO/t1

2012/II/HISTORIA_I_SPOLECZENSTWO/t4

2012/II/HISTORIA_I_SPOLECZENSTWO/t5

2012/II/HISTORIA_I_SPOLECZENSTWO/t7

Podstawa programowa 2017:

Informatyka, IV-VI klasa

Treści nauczania

Uczeń posługuje się technologią zgodnie z przyjętymi zasadami i prawem; przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.

Uczeń uznaje i respektuje prawo do prywatności danych i informacji oraz prawo do własności intelektualnej.

Uczeń wymienia zagrożenia związane z powszechnym dostępem do technologii oraz do informacji i opisuje metody wystrzegania się ich.